

Den följsamma
Fritänkaren

Nr. 218 Hösten 2013

Tjugoförsta årgångens nionde nummer

Innehåll i detta nummer:

Från årets bokmessa (<i>med kommentar</i>)	2
Med Skrivarsällskapet på Göteborgs Kulturnatta	6
Ahasverus minnen, del 128: <i>John Miltons blindhet</i>	7
Fakta och myt kring Sjostakovitjs Leningradsymfoni (<i>med kommentar</i>)	9
Fragmentering (<i>musikalisk dokumentation</i>)	12
Några filmer	13
Milstenar, oktober-november 2013	15
Påskbesvär, del 5: <i>Doktor Sandy</i>	15
Tillbaka till Spiti, del 2: <i>Goda nyheter i Manali och resan till Kaza</i>	17
Resan till Dzhongkhul, del 11: <i>De vackra flickorna i Kargil</i>	18

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på 9 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 16.10.2013

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 240**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se
<http://hem.fyristorg.com/aurelio>
e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Från årets bokmessa

Än en gång därän, som Evert Taube resolut sjunger när han kastar sig ut på den ultimata utmaningen i sin enda dryckesvisa, ännu en gång vågade vi ta upp kampen med den omöjliga bokmässan, som i år var värre än någonsin med svårare utmaningar än någonsin. Det mesta kände man igen: den absurda trängseln, där alla antingen står eller går i vägen för varandra hela tiden, den ständigt mer förpestade luften, som ingen kan andas men som alla entusiastiskt torterar sig med ändå, som i ett slags demonstrativ rökning fast värre än tobak, det ständiga öronbedövande larmet och oväsendet, när alla i den jättelika mässhallen ständigt måste överrösta varandra för att alls göra sig hörda, vilket de inte lyckas göra ändå, då de vanligaste uttrycken och fraserna alltid förblir ”Va? Va sa du? En gång till! Jag hör inte! Tala högre!” medan alla skriker och i synnerhet alla stackars uppläsare från olika stånd och montrar, vilkas mikrofoner ständigt måste skruvas upp högre, så att det till slut bara blir sådana ljud som inte är avsiktliga genom mikrofonernas tekniska konsistens, typ rundgång med tjut och annat sådant, som bara skrämmer slag på alla medan absolut ingenting hörs.

Men värst i år var ändå cykelvakterna. När mässan startar mobiliseras ett antal cykelvakter kring ingångarna, som har till uppgift att se till att cyklister inte parkerar sina cyklar i vägen för besökarna. Detta gör de varje år ändå, ty det finns ingen annan cykelparkering, då mässan är kringrädd av hårt trafikerade körbanor, då Svenska Mässan är olyckligt placerad just vid Korsvägen, Göteborgs värsta trafikmötesplats. I år hade jag dessutom cykelproblem med en efterhängsen punkteringsepidemi, som bara blev värre ju mer jag reparerade mina punkteringar, som förföljt mig ända sedan min bästa cykel blev stulen i juli. När jag anlände till mässan tog jag det för givet att jag skulle kunna placera min cykel var 200 andra placerat sina cyklar, men knappt hade jag stannat förrän en cykelvakt dök upp och körde bort mig. På jakt efter en annan obefintlig cykelparkering förlorade jag en halvtimme och missade jag ett seminarium, medan lika fullt de andra 200 cyklarna fick stå kvar, fastän cykelvakten försäkrade att de skulle bort. De stod där hela dagen.

När jag återkom på eftermiddagen försökte jag en annan väg och provade baksidan av mässhallen, där det också stod 200 cyklar parkerade. Tror ni inte att samma cykelvakt dyker upp igen och försöker schasa iväg mig med påståendet att inga cyklar får stå där, fastän där redan står 200! Den här gången utbrast jag förtvivlad att jag var försenad genom punktering och omöjligt kunde finna en annan cykelparkering i tid för mitt seminarium och ignorerade honom. Han vidtog inga hårdare åtgärder, och jag slapp denna gång bli dragen inför rätta – tydligen då ändå 200 före mig begått samma förseelse och fick stå kvar. Den här cykelparkeringsplaneringen inför varje års återkommande bokmessa tycks liksom inte riktigt fungera.

Det första seminariet jag lyckades bevista från början till slut var säkerligen ett av hela årets viktigaste, då rubriken var ”Framtidens kulturpolitik” med fem deltagare i panelen, *Stina Oscarson* som chef för Radioteatern, *Ingrid Elam* från Göteborgs universitet, moderaten *Gustaf Hoffstedt* som ansvarig politiker, *Pontus Hammarén* som chef för Borås konstmuseum och expert på regional kulturpolitik och hur denna inte fungerar, socialdemokraten *Gunilla Carlsson* som ordförande för riksdagens kulturutskott samt *Gabriel Byström*, kulturchef vid Göteborgs-Posten och seminariets moderator, vilket han skötte med den äran och lät alla komma till tals och till sin fördel. Stina Oscarson lyckades frambringa spontana applåder från publiken genom sin mycket raka kritik mot den obefintliga kulturpolitiken, som är obefintlig då den prioriterar allt annat än kulturen, framför allt lönsamhet. Ingrid Elam sekunderade henne

behjärtansvärt i detta i sitt framhållande av att det aldrig märks på en konstnärs slutliga produkter hur mycket hon har arbetat på dem, och att arbetet liksom ett isberg går tio gånger djupare än det synliga resultatet, och då meningsfullheten med arbetet är mycket viktigare för en konstnär än dess lönsamhet eller relevans i samhällsdebatten. Gustaf Hoffstedt försökte nästan desperat försvara det politiska etablissemanget med att det inte alls var så att politikerna prioriterade lönsamhet och social relevans framför kvalitet och meningsfullhet medan han inte kunde försvara det faktum, att när den borgerliga regeringen fick makten 2006 visade det sig att det inte fanns någon kulturpolitik, vilket den regeringens första kulturminister blev ett levande exempel på, medan de flesta tycks mena att samtliga kulturministrar sedan dess uppvisat samma syndrom – de vet inte vad de skall göra och gör missar därför poängen genom missriktade prioriteringar. Gustaf Hoffstedt lovade att försöka undvika det misstaget och verkligen ha en kulturpolitik till hands efter nästa val – om alliansen vinner valet.

Mycket av årets bokmessa handlade om skola och utbildning, och vi missade samtliga sådana seminarier, liksom alla om årets tema Rumänien, då det fanns andra seminarier som vi inte ville missa. Ett av dessa var *Alexandra Pascalidou's* fullständigt lysande exposé över den grekiska situationen genom sin bok *Grekiskt krislexikon*, där hon fyndigt går igenom hela alfabetet genom grekiska låneord, som finns i nästan alla språk, som då betecknar olika kristillstånd och sjukdomssymptom i samhället, från Apokalyps till Xaos, med allt vad som ryms där emellan. Grekland har ju på senare år tillspetsat i princip alla sociala krissituationer i hela världen, genom överväldigande massinvandring från Orientens inbördeskrigshärddar, en totalt havererad ekonomi som smittat av sig på och nästan sprängt hela Europa, en kataklysmatisk misär och fattigdom och allt annat därtill. Det var en njutning att lyssna till hennes flödande grekiska munvighet och färgstarka språk med både mycket humor och humör och med skildringar och bilder av Grekland och Balkan som man aldrig glömmet. Jag har alltid hört till hennes beundrare och följare.

Därmed hade den första bokmässedagens inledande damer angivit tonen för årets bokmessa, som i princip skulle förbli lika inspirerande hela vägen. Fredagen bjöd på bland andra William Blake, en överlevares unika dokumentation från Gulag, och Jörn Donner. *Carl-Johan Malmborg* hade skrivit en inspirerad bok om Englands store 1700-talsmystiker, en egensinnig grafiker och poet, som envisades med att göra sina böcker så esoteriska som möjligt, så att nästan ingen någonsin köpte dem, varför de bara finns i ytterst få exemplar. Först närmare 70 år efter hans död började han uppmärksammas, medan det är först under 1900-talet han fått sitt fulla erkännande som kanske 1700-talets största geni efter Goethe. Det är framför allt ockultister som uppmärksammat honom, så att han fått stor betydelse för sådana som Aleister Crowley och andra skumma mystiker och anses idag ha varit den under 1700-talet (efter Goethe) som varit bäst orienterad i sin samtid och dess vetande. Han bråddes mycket på Milton men gick längre än denne i sin radikalism, då han förkastade både kristendomen och vetenskapen fullkomligt, utom naturligtvis hela den politiska samtiden, medan den enda rörelse han tycks ha haft något tillfälligt intresse för synes ha varit Swedenborgianismen. Hans oändliga dikter förblir svårtillgängliga intill nästan oläslighet, medan hans konst aldrig upphört att fascinera de flesta.

Överlevaren från Gulag hette Lev Mistjenko, som tyvärr inte själv kunde framträda under bokmässan, då han avled vid hög ålder för några år sedan, medan hans historia upptecknats av *Orlando Figes*, som under ett antal år sorgfälligt gått igenom det säkerligen mest unika dokumentärmaterial från Gulag som kunnat bevaras. Misjtjenko var en student i Moskva som 1935 träffade sin blivande käresta, de studerade tillsammans fysik vid universitetet och hörde till eliten, när kriget kom emellan 1941 och han kom i

tysk fångenskap. Då han var högutbildad försökte tyskarna få honom till att arbeta för dem, vilket han vägrade, medan han ändå tvingades tjänstgöra för dem som översättare och tolk. Han befrias av amerikanerna, som blir intresserade av hans utbildning, men han vill tillbaka till Ryssland. När han slutligen återkommer till Moskva 1946 arresteras han som spion och får tio års straffarbete vid Petjora i nordligaste Ryssland. Hela tiden håller han kontakt med Svetlana, och de kommer på ett snillrikt system att kunna smuggla brev till varandra genom. Hon lyckas till och med smuggla in sig till honom i fånglägret fyra gånger och får även till slut träffa honom officiellt medan han fortfarande är fången, innan han blir fri 1954. De gifter sig och får två barn, och de lever båda till hög ålder till för bara några år sedan.

Det unika med denna dokumentation är att den är helt intakt hela vägen och har bevarat båda brevskrivarnas samtliga brev. Vanligen brukar bara den ena partens korrespondens kunna bevaras, men här finns alltså båda sidorna av korrespondensen, ett överväldigande antal av mer än tusen brev, som resulterat i en sann historia och dokumentation för inte minst ryssar att kunna vara stolta över.

Jörn Donner har skrivit en mastodontbiografi över sig själv som han kallar Mammuten. Han är fortfarande underhållande vid 80 år, även om det mesta vid hans seminarium handlade om polemiken kring hans TV-program under 70-80-talen under mycket inmundigande av sprit och cigaretter. Det är som sådan de flesta minns honom.

Lördagen bjöd på bland andra Karen Blixen, Herman Lindqvist och E.T.A.Hoffmann. *Ivo Holmqvist* har skrivit en noggrann svensk dokumentation om henne, som han belyste på ett utomordentligt allomfattande sätt. Han försökte räta ut alla frågetecken kring hennes öden och äventyr, han belyste hennes nobelprisproblematik och hur det egentligen gick till när hon aldrig fick priset trots att hon var föreslagen i årtal, (Hemingway menade att hon borde ha fått det i stället för honom,) och hur det var med hennes naturliga berättartalang. Hon var en självklart lysande berättarska långt innan hon började skriva, och hennes personlighet var så speciell, att hon ännu under sin ålderdom trots sin livslånga svåra sjukdom hade samma utstrålning och magi med sig som en ung förförerska. Det var främst Eyvind Johnson och Artur Lundkvist som var emot henne i Svenska Akademien, den förre med sin utslagsröst mot henne i nobelomröstningen, och den senare som hennes främsta kritiker i Sverige för hennes aristokratiska fasoner. Beträffande hennes äktenskap blev hon egentligen gift med fel man, då det var brodern Blixen-Finecke hon egentligen var förälskad i, som inte var förälskad i henne, varför hon tog hans bror i stället, medan den "riktige" dess värre förolyckades i en flygplansolycka. Hennes man Bror blev som bekant fatal för henne genom den sjukdom han gav henne. Ändå blev hon 78 år gammal.

Herman Lindqvist diskuterade tillsammans med *Henrika Tandefelt* adelns och svenskhetens ställning i Finland, den evigt aktuella och inflammerade "språkfrågan" om svenskarnas diskutabla roll i Finlands historia. Herman Lindqvist har avslutat sin omfattande cykel om svensk historia med en bok om svenskheten i Finland som heter "När Finland var Sverige" som han bekände att var den svåraste bok han skrivit. Den går bara fram till 1809, medan Henrika Tandefelts bok om adeln börjar där och skildrar vilka vägar och öden adeln tagit sig i Finland efter tvångsskilmässan från Sverige. Herman tycks metodiskt ha ägnat sig åt att en gång för alla skingra alla frågetecken och avliva alla myter och fördomar i svenskhetens roll i Finland, som han menar att är lika aktuell idag som den var på 1100-talet. Han belyste bland annat att samtliga adliga familjer i Finland bär svenska namn utom tre, som är förfinskningar av svenska namn, medan Henrika belyste, att i princip alla adelsfamiljer i Finland idag är tvåspråkiga. Jag köpte Lindqvists bok, hans 57-e, och ämnar läsa den med stort intresse.

Bengt Liljegren och *Svante Nordin* har samtidigt båda kommit ut med de första böckerna om *Winston Churchill* på svenska som skrivits i princip sedan kriget. Man fick en fascinerande inblick i denna omfattande världspolitiska personlighet, hans motiveringar och specialbegåvningar, hans omöjlighet och särskilda kvalifikationer, hans dubbelhet i vissa frågor och hans komplexitet, och det var inte alltid dessa båda herrar var överens. Den ena påstod exempelvis att Churchill gjort sig skyldig till rasistiska uttalanden, medan den andre hävdade att det var det sista han var, och båda verkade bevisa sig ha rätt. Churchill var en paradoxal personlighet i sin politiska överlägsenhet och klarsyn, vars katastrofer var lika omfattande som hans hjältedåd. Man tänker då främst på det utomordentliga fiaskot vid Dardanellerna i första världskriget, som kostade honom hans marinministerportfölj, en plan som var rätt tänkt och hade kunnat fungera men slog fullständigt fel, och hans definitiva räddande av England och Europa under det mest kritiska skeendet av andra världskriget. Hans huvuddrivkraft, som alltid höll honom uppe och i främsta linjen, tycks dock ha varit en klar rättsuppfattning och djup humanism resulterande i en grundmurad integritet av pliktmedvetenhet och heder.

Det bästa seminariet handlade dock om något helt annat, nämligen den fantastiske E.T.A.Hoffmann, som *Kjell Espmark* skrivit en bok om. Detta visade sig helt oförmodat bli bokmässans mest lysande seminarium, då han fick emot sig *Horace Engdahl*, som råkade vara en Hoffmannexpert. Att lyssna till dessa båda herrars dissekerande av denna fantastiska och outrannsackliga personlighet var som att ta del av en thrillerkomedi som hela tiden skruvade upp sig, då de formligen tävlade med sina kunskaper i detta formidabla ämne, som båda hade utomordentligt djupa insikter i. Hoffmann var ju inte bara en fantastisk gestalt utan snarare ett utflippat universalgeni, som inte bara skrev bisarra historier som hela tiden överträffar varandra i saltomortalartad fantasi, utan som även var en bitande satiriker, hovrättsråd, kapellmästare, kompositör och mycket annat. Det var som musiker och kompositör han menade sig göra sina viktigaste insatser, och han skrev faktiskt en opera, som skulle ha blivit hans mästerverk och kronan på hans livsgärning. Vad hände? Operan sattes upp och spelades, men på tredje dagen brann operan ner, och därmed gick alla möjligheter till nya uppsättningar av hans "Undine" förlorade. Några år senare slog Carl Maria Weber igenom med "Friskyttan", och därmed hade Hoffmann ingenting mer att komma med på operascenen när det gäller innovationer. Liksom kapellmästaren Kreisler i Hoffmanns skildringar blev Hoffmann som kompositör aldrig mer än något av en misslyckad parodi på sig själv, ett misskännt geni som aldrig kom till skott, genialisk som kreativ innovatör men hopplöst självdestruktiv, ett förryckt experiment som aldrig blev till något ordentligt, medan många ändå menar, att en hel del som Hoffmann skrev är bättre och mera levande och fascinerande än något av Goethe. Det var bara det, att Goethe skrev på ett ordentligt språk, medan Hoffmann aldrig kunde bli ordentlig.

Kommentar. Utmärkande för årets bokmessa var den påfallande mängden seminarier om skola och utbildning, bibliotek och digital utveckling. Personligheterna har fått träda tillbaka för allmännyttan. Det var inga direkta stjärnor som uppträdde i år och inga spektakulära jippon, utan tonen var mera lågmäld och inriktad på väsentligheter.

Att det pågår en utveckling i handhavandet av Göteborgs bokmessa och hur denna sköts är en intressant process att försöka urskilja, då den ingalunda är entydig eller tydlig alls. Man har kommit långt ifrån 80-talets idealism, när Bokmässan lanserades som en öppen mäsas för alla utan inträdestvångskostnader och då verkligen var öppen för alla. Kommersialismen tog över och gjorde om bokmässan till ett affärsjippo för de ledande förlagen, vilken utveckling besvarades med bitter kritik från alla håll utom förlagens. Att bokmässan fortfarande huvudsakligen är kommersiell kan man inte sticka under mattan

med och är fortfarande dess största aber, även om man särskilt i år försökt tona ned kommersialismen en aning just genom att inrikta huvudsatsningarna på skola och utbildning.

Emellertid är detta ett problem som inte bara bokmässan belastas med, utan hela bokbranschen lider därav. Böcker är dyra och därför reserverade för dem som har pengar, alltså överklassen, ett fult ord som dock måste användas i detta kapitalistiska sammanhang.

Först på senare år har förlagsvärldens exklusiva och snobbistiska kapitalism utmanats genom den digitala utvecklingen, som i huvudsak är gratis, vilket lett till den med åren allt tydligare tendensen, att bokförlagen håller på att konkurreras ut av den digitala gratislitteraturen. Till denna verklighet har bokförlagen mycket svårt för att anpassa sig, om de kan göra det alls. Boken kommer alltid att finnas kvar och behövas, men dess efterfrågan är i ständigt minskande, och bokförlagen vrider sig i pinsamhet över detta obekväma förhållande, som de krampaktigt försöker att inte låtsas om, liksom klimatförändringsförnekarna gömmer sina strutshuvuden i sanden för att slippa befatta sig med problematiken.

För första gången någonsin bjöd Bertil Falck inte de pressackrediterade på whisky vid avslutningspresskonferensen, och inte heller höll han något tal, som han alltid gjort tidigare. Även detta är ett symptom på utvecklingen som kan tolkas på olika sätt men som framför allt verkar understryka tendensen att tona ned den kapitalistiska kommersialismens översitteri och dominans när det gäller litteratur. Man kommer inte ifrån att alla världslitteraturens mest odödliga författare, som Homeros, de grekiska tragödemna, Cicero, Dante, de elisabetanska dramatikererna, Milton, Schiller och Goethe, Voltaire och Rousseau, Pusjkin, Byron, Shelley och Keats, syskonen Brontë och Dostojevskij, Runeberg och Tegnér, Schopenhauer och Nietzsche hade helt andra motiveringar för sitt skrivande än bara krass materialism. Ingen av dem skulle få något publicerat idag under tidens rådande lag om att endast säljbarhet duger.

Med Skrivarsällskapet på Göteborgs Kulturnatta

"Tacknämliga insatser av Göteborgs Skrivarsällskap igår på Hagabions Oscars Frivilligcentral med ett halvt dussin framträdanden av mycket varierande karaktär, 1700-årsjubiléet av kristendomens legalisering år 313 och dess oöverskådliga konsekvenser belystes av Per Persson, Janne och Marie framförde en helt okänd folksång från Närke med basklarinett och dragspel, Janne Cederlöf berättade om den osannolike pastor Simson på Käringsön och hans outplånliga verksamhet därstädes, Tommy bidrog till den ständigt pågående socialkritiken av Försäkringskassan litterärt med andra roliga dikter, även Göran Dahlman presenterade dualistisk satir i dialog med sig själv, och Siv Gölin läste egna dikter med sin sedvanliga perfekta lärardiktion i sitt väl rutinerade estradörskap (hon deltar ofta i poetry slams), själv berättade jag om Artur Schnabel och Rubinstein, båda från Polen men med olika modersmål, och Staffan Svensson var konferencier med egen fabriksdikt som slutkläm, i något av en välbehövlig kontrast mot Kulturnattas för övrigt dominerande karaktär av mest bara trängsel, oframkomlighet och oväsen med dunka-dunk och allmänt stök."

Abasverus minnen, del 128: John Miltons blindhet.

John Milton blev med åren ganska gnällig, och även om han hade anledning till missnöje och gnäll så tenderade han att överdriva det hela en smula. Han blev ju blind redan vid 44, och det var inte hans enda livstragedi även om den var den mest förödande för hans själv tillit och själsharmoni, som fullständigt slocknade i mörker. Ändå skulle jag vilja påstå, att han som blind såg mer än de flesta och framför allt skoningslöst lyckades med vad få klarar av, nämligen att fullständigt genomskåda sig själv.

Han var av naturen en kritiskt klenrogen och egensinnig rebell, och att han tog parti för puritanerna var mest av opposition till alla sina närmaste, som alla var rojalister, och till hela den samhällsordning som han vantrivdes med. Han gjorde uppror i hela sitt liv och till slut även mot sig själv.

Det var mot slutet av hans liv när han över 60 år gammal kom ut med den märkliga upprorsbibeln ”*Paradise Lost*”, på sätt och vis hans motsvarighet till Jobs bok, som jag blev allvarligt intresserad av honom, men det var då nästan för sent att få en givande kontakt med honom. Han var nämligen full av grämelse och kunde nästan bara tala om sina besvikelser. Han var besviken på allt och tadelade allt och mest av allt hela sitt samhälle och sin samtid. Han var sin egen Lucifer i konflikt med hela världsordningen, men det var framför allt tre ingredienser i densamma som särskilt grämde honom.

”Men vad har ni att klaga över?” försökte jag. ”Ni har varit välbärgad i hela ert liv och fått allt vad ni kunnat önska er, ni har aldrig saknat ekonomisk trygghet och kunnat dikta och skapa och studera som ni önskat, ni har kunnat resa fritt till alla länder utomlands som intresserat er, och framför allt har er överlägsna begåvning aldrig besvärat er med några gränser. Varför är ni då så infernaliskt missnöjd?”

”Jag kan inte hjälpa det,” klagade han. ”Jag är missnöjd med allt, för ingenting behagar mig. Allt har gått fel under hela mitt liv. Det var måhända en bättre värld jag föddes i än den vämjeliga som härskar nu, men även den hade sina oacceptabla fel, det var fel på hela världsordningen från början, men allt vad den stackars mänskligheten gjort för att åtgärda dess misslyckande har bara gjort saken värre. Och jag har skäl att anta att det alltid varit så, och att mänskligheten kommer att fortsätta att gå från *bad to worse* så länge den får fortsätta missbruka, förhärja och vanhelga världsalltet. Mänsklighetens världsordning är ingen ordning, det är en misshushållning från början till slut behärskad av kroniskt vanstyre som ständigt förvärras, och jag trodde som ung i min enfald att puritanerna kunde göra saken bättre. De ville åtminstone göra något åt saken, och jag sympatiserade fullständigt med deras strävan att rensa ut från mänskligheten allt som besudlade den, dess liderlighet och omoral, dess lössläpplighet och självsvåld, dess hänsynslöshet och himmelskriande ogudaktighet, där allting egentligen bara var hädelse, men vad åstadkom dessa stackars puritaner? De satte i gång ett inbördeskrig som varade i nästan ett helt decennium och som ingalunda förbättrade något i landet utan som bara förstörde allt det som ändå varit någorlunda gott! Jag ångrar inte min egen puritanism, jag är beredd att stå inför rätta för den ännu idag, men jag beklagar att alla mina puritanska bröder inte gjorde bättre ifrån sig. Vi hade kunnat genomföra en bättre världsordning men gjorde i stället motsatsen. Min enda tröst är att det åtminstone inte var mitt fel.

Och vad blev det sedan för en världsordning i stället för den önskvärda och inom räckhåll möjliga moraliska och teologiska idealordningen? Penningen och girigheten tog över och stadfästes genom den nya vetenskapen, där dess ledare som Galilei och Isaac Newton etablerat en helt ny världsbild som bara accepterar de nya fysiska lagarnas inskränkningar, som inte medger eller har utrymme för någonting andligt. De vill begränsa världen till en enbart sinnlig och fysisk företeelse, som den där grekiska figuren som anpassade sina offer efter sin säng, så att han klippte av benen på dem om de var för långa eller drog ut dem om de var för korta. Vi kan inte begränsa människan i något inskränkande mönster. Hon måste få vara fri, för annars kan hon inte leva eller existera. De fysiska lagarna som begränsar universum till torra formler är som en järnjungfru, ett tortyrinstrument, som stänger in människan i stället för att släppa ut henne. Den grekiska antiken släppte ut människan i full andlig frihet genom sin filosofi och sin fantasi, som sedan kristendomen klippte av för att definitivt stänga in människan i en likkista nu genom de nya fysiska lagarna och deras oacceptabla begränsningar. Nej, denna nya världsordning är verkligen ingenting för mig.

Men samtidigt har jag själv deltagit i den, och det grämer mig mest av allt. Jag måste erkänna, att alla mina dikter är misslyckade. Deras formalism fyller mig med äckel. Jag kan inte tåla att höra dem läsas. De är rebusar och formler och inga levande dikter. I all sin libertinism och okristlighet och sin ofta tveksamma moral och avskyvärda ondska och grymhet är ändå de shakespeareska skådespelen betydligt friare som diktning än mina formbundna maskspel och gyckelspel, som egentligen inte betyder något. De är formler utan kött på benen.”

”Men samtidigt har ni ändå skrivit en mäktigt levande dikt genom er *Paradise Lost* som dock måste betraktas som ett unikt mästerverk, där om någonting er poesi frigjort sig från alla tänkbara inskränkningar.”

”Men medge ändå att hela konceptet är ganska absurt. Vem kan ta en Satan på allvar? Och allra minst en sådan som jag gjort mig skyldig till! Satan i Jobs bok har ändå ett syfte och en motivation, det finns en anledning till att han finns och uppträder som åklagare inför Guds synbara totala orättvisa, medan min Satan bara är en blind upprorsman som i bästa fall lyckas slå ett slag i luften. Han har rätt naturligtvis, vilken frihet som helst och även den i helvetet är att föredra mot att acceptera någon form av slaveri eller blind lydnad, och jag måste säga, att den enda som är ännu mer absurd än min Satan är det Gamla testamentets tyranniska och övermåttan grymma övergudomlighet, som försvarar sin omänskliga grymhet och blodtörst med sin svartsjuka. Han älskar sitt Israel, och därför plågar han ihjäl det. Vad är det för en allsmäktig Gud? Om det är någonting han saknar, så är det trovärdighet. Det har aldrig funnits något mera irrationellt väsen i människans hela historiska föreställningsvärld. Då är som sagt till och med min Satan bättre.”

”Inte konstigt att era skrifter ibland väckt så ont blod att ni blivit dragen inför rätta.”

”Jag har till och med fått sitta i fängelse för vad jag vågat skriva, och jag beklagar att jag inte fick sitta längre där, så att jag kunnat försmäkta och åtminstone fått dö som martyr för det fria ordets och tankens sak. Nu måste jag multna här i min ålderdom berövad mina sinnen och mer eller mindre paralyserad till kropp och själ. Ingenting är roligt längre, men egentligen var aldrig någonting särskilt roligt.”

”Ändå är ni kanske detta landets mest respekterade personlighet som hövdingen bland alla dess diktare, och det finns ingenting ni kan förebrå er själv för, varmed ni i dessa tider säkerligen skiljer er från alla era landsmän.”

”Säg inte det. Jag har alltför mycket att ångra. Jag kanske inte behöver ångra mitt arbete, min diktning och mina politiska ageranden så mycket, för jag gjorde mig i alla fall aldrig medskyldig till inbördeskriget, men jag ångrar bittert hur illa jag har behandlat min hustru och mina döttrar. Jag önskar jag hade haft vett att behandla mina kvinnor bättre. Det är ju kvinnan som är den verkliga martyren i världen, det är hon som får lida för alla mannens dåliga egenskaper och våld och raseri och vanvett, alla mannens laster och dåliga egenskaper går alltid ut över kvinnan, som av naturen är dömd till att i smärta föda hans barn vare sig hon vill eller inte, och vanligen vill hon inte, men det tar naturen och mannen aldrig någon hänsyn till. Det är hon och inte Kristus som ständigt korsfästs på nytt och får lida och sörja för hela mänskligheten. Vi är ett förbannat och förtappat släkte, men egentligen bara mannen, medan den stackars kvinnan får bära hans kors för hans skull. Nej, det är för orättvist. Hur kan livet vara så orättvist? Varför måste vi leva, när allt livet har att erbjuda nästan bara är orättvisa?”

Jag kunde naturligtvis inte besvara hans fråga. Den fick stå kvar som en anklagelse mot kosmos, Gud och världsordningen som aldrig någon skulle kunna besvara med någon replik, och hans Satan i *Paradise Lost* kommer alltid att finnas kvar som en lika befogad protest mot universums bristfälliga osalighetsordning som alla Jobs litanior i den första och största anklagelseskraft som för alltid kommer att stå oöverträffad och obesvarad i sin universellt öronbedövande skälighet.

Fakta och myt kring Sjostakovitjs Leningradsymfoni

Den är hans längsta symfoni och väl säkerligen den kändaste och mest populära, vilket i hög grad beror på dess ytterst spektakulära omständigheter. Den är tillägnad

Leningrad och dess invånare under den 900 dagar långa belägringen 1941-44 som kostade en tredjedel av dess befolkning deras liv mest genom svält och kyla. När det var som värst dog folk på gatorna i sådana massor, att de helt enkelt som sopor måste svepas ner i kanalerna om morgnarna, och det kunde då mest handla om barn och även spädbarn. Under vintern 1941-42 dog det aldrig mindre än 3000 om dagen av umbäranden och svält, och först under februari började det minska till bara drygt 72,000 i månaden. Emellertid var symfonin ursprungligen tillägnad Lenin, hans liv och verk, och den var i princip redan komponerad före den tyska invasionen i juni 1941, då Sjostakovitj själv spelade utdrag ur den för sina vänner på piano innan invasionen var ett faktum. Det var först efter invasionen och genom Leningrads belägring som kompositören övergav dedikationen till Lenin för att i stället ge Leningrad och dess invånare den äran, mest med tanke på alla offren.

Den har en ganska imponerande inledning, som så småningom avlöses av det berömda marschtemat, som sedan dominerar hela symfonin och som gett den dess bestående berömmelse. Marschen har betecknats som både antihitlersk och antifascistisk, men den är i lika hög grad antistalinistisk, vilket tiderna efter Stalin mer och mer kommit att erkänna. Sjostakovitj själv underströk att den var antimilitaristisk. Den har en närmast satirisk prägel i de första takterna, men under marschens utveckling under ständigt tilltagande intensitet genom utvecklingen av dess former och instrumentation blir den mer och mer överväldigande i krigiskt allvar och manifesterar sig mer och mer som en protest mot själva kriget med alla dess fasor, som marschen under sitt framvältrande härjningståg mer och mer verkar åskådliggöra. Till slut når den så gott som outhärdliga dimensioner, medan dess disharmonier och larmande oväsen blir alltmer skärande. Till slut spårar den ut alldeles i det totala kriget, och ingenting blir kvar av någon melodi eller harmoni.

Marschen upprepas under sammanlagt tolv gånger utan någon variation där emellan men med ständigt tilltagande orkestrering och crescendo, precis som i Ravels *Bolero*, vilket gör den överväldigande i sin verkan, samtidigt som dess monoton och brist på omväxling gör den plågsam. Det saknas liksom sonatform. Marschsatsen avlöses sedan av ett långt *Adagio*, som skall vara tänkt som något slags Requiem, varpå vidtar en högtidlig och ståtlig avslutning, som räddar symfonin. Man kan dock och med nästan större behållning nöja sig med att bara höra den första halvtimmen, den effektiva delen, av symfonin som inalles är 80 minuter lång.

Naturligtvis förekom det problem med uppförandet under de rådande omständigheterna. Före krigsutbrottet hade Sjostakovitj haft problem med Stalins censur, den ständiga mardrömmen för alla Sovjetkonstnärer, men i och med krigsutbrottet släppte censuren, och kompositörer som Sjostakovitj, Prokofiev och Chatjaturian behövde inte längre finna sig begränsade till bara en esoterisk elit som publik utan kunde komponera och konserterna normalt och utan hänsyn till överheten. Ett värre problem blev i stället själva kriget, som ju skördade offer bland civilbefolkningen och även bland tillgängliga musiker, som var svåra att få ihop till en orkester för ett symfoniskt framförande, då många som inte omkom i bomber eller sköts ihjäl i stället måste tjäna som soldater vid fronten. Naturligtvis var det även svårt att komponera under ständigt pågående bombanfall och kanonbeskjutningar, och Sjostakovitj försökte tidigt lämna staden när den väl var belägrad. Emellertid blev han fast och kunde i likhet med de flesta inte komma ut därifrån, för vår vän och kollega Eino Hanski, en ungdom på den tiden, var enda flyktvägen över Ladogas isar till Finland, och Sjostakovitj fann sig helt enkelt tvungen att fortsätta arbeta på symfonin under kanonader natt och dag. Även detta satte naturligtvis sin prägel på symfonin, och på detta sätt avslutade han den andra satsen med dess outhärdliga öronbedövande

marschlarm. Sedan lyckades han fly i oktober 1941. Därmed var han dock aldrig med om mer än själva inledningsskedet av belägringen utan stack därifrån så fort han kunde.

Första uppförandet ägde rum 9 augusti 1942, och man hade då med stor svårighet fått ihop en orkester, där dock flera medlemmar måste sitta i sina uniformer för att omedelbart efter konserten återgå till krigets verklighet. Symfonin har sedan alltid förblivit på repertoaren i synnerhet i Petersburg framför allt när det gäller att hedra de omkring 600,000 offren för Leningrads belägring, och detta var väl symfonins huvudsyfte enligt Sjostakovitj själv, som menade, att hans dedikation gällde den stad som Stalin ruinerat och som Hitler fullbordade ruinerandet av. Det bör kanske tilläggas, att den avgörande faktorn i att staden aldrig föll var att Mannerheim vägrade delta i belägringen från finsk sida.

Kommentar. Fastän det är hans tveklöst mest populära och flitigast framförda symfoni har den aldrig haft ett odelat positivt mottagande. De flesta vänner av rysk musik saknar efter 1917 den klassiska renhet som representerades av främst Tjajkovskij, Rimskij-Korsakov och Rachmaninov och som genom revolutionen synes ha gått förlorad för gott, medan i stället Stravinskij, Sjostakovitj och Prokofiev hänsynslöst hängav sig åt att plåga sina publikere med konsekvent kroniska disharmonier, som de verkar nästan envist självsvåldigt framhärda i hur illa de än låter, som om de inte själva hörde detta. Vi såg i förra numret hur Glazunov vittnade om att Stravinskij haft ”det sämsta gehöret av alla hans 2000 elever”, och även om Sjostakovitj och Prokofiev stundtals kan låta något bättre än Stravinskij, i synnerhet Prokofiev med sin intressanta och ofta briljanta och slagkraftiga originalitet, så förblir de dock överlag gnisslande och plågsamt disharmoniska. Det är bara undantagsverk av dem, och då i regel små, som är verkligt njutbara av dem.

Problemet är något som de själva var oskyldiga till då det var hela historien som ballade ur och aldrig mera lyckades hitta rätt efter 1914. På grund av att historien blev som den blev slocknade i stort sett hela den västerländska kulturen småningom ut under 20-30-talen genom att de kompositörer som fortfarande kunde komponera klassiskt den ena efter den andra lade av inför de nya tidernas hopplösa missljud och även författarna slutade skriva riktiga romaner medan allt fler av dem i stället begick självmord – den långa raden av litterära självmördare är oöverskådlig. Genom historiens bulldozers bärsärkargång över världen ersattes kulturen av kommersialism, som dödade den. Under 1800-talet betraktades det som en heder om en pianist bosatte sig i ett hyreshus för att plåga sina grannar med pianoövningar upp till sju timmar om dagen, och hans exerciser med ofta förekommande larmande och ännu mer krampaktigt klinkande elever sågs som en ära. Under 1900-talet har förhållandet blivit det motsatta. Om en pianist i ett hyreshus vågar spela efter 10 på kvällen eller under några tider då det kan väcka någons misshag av någon anledning, till exempel om denne vill titta på TV, så hotas pianisten med vräkning om han inte blir vräkt, och några elever är inte att tänka på – det var villkoret för att jag skulle få flytta in i min senaste bostad. Högtalarterror med rockmusik tolereras och till och med uppmuntras genom att sponsras via högtalare genom restauranger och varuhus, medan pianister och violinister som står för något så unikt som levande musik bara för påfrestande oväsen.

Kort sagt, kulturen måste avkommersialiseras om den skall kunna överleva som kultur. Det går inte an att förbjuda konstnärer att bli konstnärer om de inte kan försörja sig på det, det går inte an att stämpla bokläsning, gatumusikantskap, komponerande, filosoferande och poesidiktning som onyttig verksamhet och parasitism på samhället, det går inte an att sätta kulturen på undantag som ”onödigt ämne” eller skratta åt den som något otidsenligt och gammaldags, så som man gjorde på 70-talet åt begreppet ”andlig

odling” som stod för all bildnings mossighet. Kulturens fångenskap hos kapitalismen, som innebär att man inte vågar satsa på kulturkvalitet av brist på lönsamhet, (då kulturen har den egenskapen, att ju mera långsiktig den är, desto mindre lönsam är den kortsiktigt,) har precis samma förödande och förlamande verkan som exempelvis Sovjetunionens socialistiska byråkratis omöjliggörande av det individuella initiativet. Kulturen kan inte leva som slav under politiken, vilket politiken alltid försökt göra den till, med några få undantag som Athens Perikles och Lorenzo de’Medici i Florens, och i ett samhälle vars enda heliga, obligatoriska och oantastliga begrepp är ”ekonomisk tillväxt” måste den kvävas i brist på andliga impulser. När Churchill under andra världskriget föreslogs att man av ekonomiska skäl skulle upphöra med att ge stöd åt kulturen, svarade han, ”men det är ju det enda vi har att slåss för”. Det skulle till ett andra världskrig för att få folk att inse den saken.

Fragmentering

Melankolin var alltid mitt temperament
på gott och ont, för mig var sorgen alltid vacker,
och det här med vemod är för mig en medicin mot verkligheten.
Våra liv är bräddade med möten och premiärer
som dock alltid avslutas med avsked och dess smärta, som blir kvar.

Som något av en flykt från verkligheten och en lisa mot dess grymhet
hängav jag mig åt musiken, där jag fann "en högre sannings skönhet"
än all den brutalitet som tagit över dominansen i vår värld,
men ack! min mänskliga beskaffenhet var ej tillräcklig för musikens ideal,
min kropps och händernas begränsningar blev en förödande komplikation,
ett handikapp i högerhanden gjorde mig till livstidsinvalid,
en skada som med åren bara tilltog och blev svårare,
så att jag under mer än 20 år försökt och sett mig nödsakad
att avstå från musiken med ett vemodigt farväl för alltid.

Det har inte gått. Jag bara måste kämpa vidare mot omöjliga odds,
och därför har jag aldrig gjort karriär och aldrig nått en stor publik.
Vad gjorde jag för fel? Jag levde för min kärlek
för musiken och för konstens skönhet kanske alltför intensivt,
åsidosättande allt annat, jordisk kärlek, välfärd och karriär,
men jag har aldrig kunnat ångra mig. Om det är någon mening
med det som man lider för, så kan ej någon smärta bli tillräcklig.

Nu i dagarna har det treåriga projektet med inspelning av samtliga mina pianokompositioner digitalt på mitt 50 år gamla slitna piano bland annat för utgivning på YouTube och Spotify fullbordats, därmed är den tyngsta delen av redigeringsarbetet avklarad, och det återstår bara själva den praktiska utgivningen, som dock kommer att ta tid. Hittills är ungefär halva produktionen redan tillgänglig på YouTube under mitt egna namn.

Några filmer

Lars von Triers ”Melancholia” är hans mest förintande film hittills, och det vill inte säga litet det, när han i praktiskt taget alla sina filmer framför allt ägnat sig åt att förint sina huvudpersoner helst så långsamt, plågsamt och utdraget som möjligt. ”Melancholia” skiljer sig dock från dessa, då han här inte misshandlar någon enskild dam utan faktiskt skär alla över samma kam, medan bara några fegisar kommer så billigt undan som de kan. Samtidigt så kan man inte blunda för att detta är von Triers både visuellt, manusmässigt och regimässigt bästa film hittills.

Historien förefaller enkel och inleds hur banalt som helst med ett typiskt danskt dogma-bröllop som spårar ur och blir till motsatsen, då bruden sabbar hela tillställningen med besked och lämnar alla med en obotlig psykisk baksmälla. Dessutom kan hon inte lämna sin systers slott (Claire, magnifikt spelad av Charlotte Gainsbourg, Jane Eyre i Zeffirellis filmatisering) utan blir kvar som en apatisk börda för familjen, medan ingen begriper vad det går åt henne. Saken är den, att en komet är på väg, och hon känner den och påverkas av den djupare än någon annan. Hon förstår före någon annan vad som väntar, och när krisen slutligen står för dörren är det hon som med fantasins hjälp tar till det enda skyddsmedel som står dem till buds.

Naturligtvis är storyn absurd, något sådant kan inte hända, är det helt mänskligt att resonera tills det kanske en dag faktiskt händer, men visualiseringen av det kosmiska dramat är överväldigande väl gjort. Jag kan tänka mig att på bio med en stor duk effekten måste bli ännu mera förintande. Fastän jag bara såg den i en mindre skärmbild dröjde filmens djupa intryck kvar i en hel vecka efteråt. Detta är ett otvetydigt mästerverk som det blir svårt för Lars von Trier att överträffa.

Ett annat otvetydigt mästerverk var Jan Troells ”Maria Larssons eviga ögonblick”, något helt annat än von Triers övermänskliga science fiction och dessutom, i motsats till von Triers fabel, en sann historia. Maria Larsson fanns i verkligheten och plågades av en buse till man (Mikael Persbrandt i en praktroll) till allt utom den yttersta desperationen, ur vilken hon räddades genom förekomsten av en kamera, som hon ville pantsätta för att klara familjens ekonomiska problem, medan lyckligtvis pantlånaren förstod sig på fotografering, hjälpte henne till rätta och lärde henne till fotograf. Det är en innerlig film och historia som en hyllning till fotograferingskonsten under dess begynnande tidevarv, när den ännu sökte sig själv och trevade sig fram längs fullkomligt okända mörkrumsvägar, och därtill är den utsökt fint fotograferad. Det bör noteras att det är Jan Troell själv som står för fotot genom hela filmen, som är ett sannskyldigt fotografiskt och filmiskt konstverk av ytterst ovanlig kaliber – även denna film blir svår att överträffa, då den är fullständigt unik i sitt slag. Man har sällan sett något så vackert i rent realistisk väg tidigare.

Mera bisarr och åter närmare science fiction var den filosofiska ”*The Fountain*” med Hugh Jackman och Rachel Weisz som olika karaktärer i olika tider, bland andra drottning Isabella av Spanien och hennes favoritconquistador samt en cancerläkare och –forskare i nutid och hans döende dotter. Nutidshistorien är den intressantare, då den behandlar ett av nutidens svåraste och mest komplexa problem, obotliga sjukdomar som läkarvetenskapen med all sin tekniska överlägsenhet ändå står fullständigt handfallen inför och en läkares kamp för att få följa sin intuitions äventyrliga vägar i en forskning som ställer övermänskliga krav som andra inte kan följa med på, medan 1500-talshistorien med inkquisitioner och conquistadorer med Indiana Jones-inslag är mera romantiskt fantastisk. Till detta kommer övernaturliga science fiction-inslag med

filosofiska pretentioner, som tyvärr snarare drar ner filmen än höjer den. Visst är den sevärd åtminstone en gång, men man aktar sig nog för att se om den.

Mera intressant i sin genialiska uppläggning och övermåttan underfundiga koncept med ett litterärt fullkomligt enastående briljant manus var *"The Adjustment Bureau"* med Matt Damon i huvudrollen som lekboll för ödet, som en särskild "metafysisk" institution krampaktigt försöker rätta till. Idén är fantastisk: den ledande byråkraten säger på ett ställe, att världen "ballade ur 1914 och en gång till 1939, men när människan hotade spränga hela planeten i luften 1962 måste vi säga stopp och göra något åt saken", varpå denna övervärldsliga överbyrå gick in för att ingripa i nödsituationer både för större sammanhang och enskilda människors öden. Matt Damon hade det tydliga utstakat i sitt öde, att han skulle bli USA:s president och en ännu bättre sådan än Kennedy, han skulle lyckas med allt det som Kennedy bara hann påbörja, medan denna ödesbestämthet störs av att en kvinna kommer in i hans liv. De försöker eliminera henne, men hon dyker upp igen och igen. Hon är jazzballerina och har även hon en världskarriär framför sig enligt ödets föreskrifter, men även denna karriär störs av mötet med honom. Här är alltså några mycket invecklade ödestrådsnystan som trasslar ihop sig och som det gäller att försöka reda upp. Byrån tillkallar slutligen experthjälp, en magnifik överbyråkrat spelad av Terence Stamp, som dock även han till slut går bet på problemet. Upplösningen är fullkomligt underbar. Det är en överklig skröna men ändå så pass verkligt gestaltad att den är fullt realistiskt övertygande hela vägen – detta är något så ovanligt som en litterär film, som man gärna vill se om någon gång.

På tal om romantik måste vi också få med på ett hörn ett klassiskt exempel på rövarromantik när den är som mustigast. *"The Wicked Lady"* från 40-talet är en brittisk kostymfilm i svartvitt från 1600-talet men makalöst praktfull i sin romantiska uppvisning av passionerade kärleksintriger. Margaret Lockwood gör titelrollen som adelsfrun som bara för att hon har tråkigt och vill få omväxling och underhållning inleder ett andra liv som stråtrövare. Som sådan kommer hon i kontakt med James Mason, en professionell stråtrövare, och de går i kompanjonskap, vilket naturligtvis riskeras genom deras ömsesidiga bedrägliga natur – båda bedrar den andra, och naturligtvis kan ingenting i längden hindra lagens och rättvisans långa arm från att göra vad den måste. Den dramatiska uppladdningen stegras konsekvent hela vägen, genom intrigernas ständiga förtätning och överraskande vändningar genom viktiga bipersoners mera hederliga och naturliga ageranden, och slutet är helt tillfredsställande, då rättvisan når längre än lagen. Även detta är en ödessaga av ovanligt spännande slag, då alla måste från början fatta att detta inte kan sluta väl medan det är omöjligt att gissa vilka turer de labyrintiska förvecklingarna skall beskriva eller hur det rent praktiskt skall kunna sluta. Logiken är dock fulländad och konsekvent hela vägen.

Slutligen har vi en annan enastående verklighetsfilm från Frankrike för bara några år sedan, den sanna skildringen av ödena vid ett trappistkloster i Algeriet, som kommer i kläm mellan de politiska konflikterna. Regeringen vill beskydda klostret, men klostret vill inte stå i skuld till någon och samtidigt ha goda relationer med alla och då även med den grupp gerillaterrorister som bekämpar regeringen. Hela filmen handlar om munkarnas bemödanden för att genomföra balansgången mellan de världsliga ytterligheterna utan att ge avkall på vad de är där för att göra, nämligen umgås med evigheten. Den är utomordentligt fint filmad och fångar munkarna på kornet i all deras vardagliga torftighet med alla sina bekymmer och bestyr, medan innerligheten i deras gemenskap hela tiden stegras under filmens gång i takt med krisens tilltagande hot. Det

är en fullkomligt sann historia och därtill så oförglömligt filmad i fångandet av denna extremt känsliga verklighet, att det är en film man gärna vill se om och om igen – ”Om gudar och människor”.

Några milstenar, oktober-november 2013

- 1 50 år sedan det internationella kärnvapenprovstoppavtalet trädde i kraft
- 10 Giuseppe Verdi 200 år.
100 år sedan Panamakanalen öppnades genom sprängning från Vita Huset av de sista hindren.
- 13 Cornel Wilde 100 år ('A Song to Remember' 1945, filmen om Chopin)
- 18 Melina Mercouri skulle ha fyllt 90.
- 20 Sydneyoperan 40 år.
- 22 Catherine Deneuve 70 år.
- 25 Georges Bizet 175 år.
- 29 Richard Dreyfuss 65 år.
- november
- 2 Burt Lancaster 100 år.
50 år sedan lämningar av vikingbosättningar i Canada upptäcktes från 500 år före Columbus.
- 3 John Barry skulle ha fyllt 80 (dog nyligen).
- 5 Vivien Leigh 100 år.
- 6 120 år sedan Tjajkovskijs död.
- 7 Albert Camus 100 år, omkom i trafikolycka vid 46.
- 9 Hedy Lamarr 100 år, sin tids vackraste kvinna, enligt ryktet.
- 10 75 år sedan 'Kristallnatten' i Tyskland, då judisk egendom förstördes över hela landet.
- 14 Surtsey 50 år, född genom ett vulkanutbrott under havet utanför Island.
- 19 Jodie Foster 50 år.
- 22 Benjamin Britten 100 år.
50 år sedan mordet på president Kennedy.
- 24 Laurence Sterne 300 år.
50 år sedan mordet på Lee Harvey Oswald.
- 30 100 år sedan Charlie Chaplins filmdebut i 'Making a Living'.

Påskbesvär, del 5: Doktor Sandy

Vi träffades i det bortersta kaféet vid Piazza delle Erbe, där han satt och väntade på mig när jag infann mig exakt punktligt. Han var inte det minsta förändrad utan utstrålade samma vitala något oförskömmade och förmättna nonchalans som alltid, som jag alltid betraktade som typiskt skotsk, medan jag förvånades över hur väl han kände Verona. Han hade tydligen varit här många gånger.

”Gratulerar. Du slipper komma till Athen i år,” hälsade han mig och beställde en Bailey’s Irish Coffee åt mig och en andra omgång åt sig själv.

Naturligtvis dök vi genast in på de stora europeiska problemen. ”EU var ingenting annat än en politisk och ekonomisk opportunist från början, som totalt struntade i vanligt folks välfärd och inte hade några skrupler i att hänsynslöst köra över de maktlösa majoriteterna för att forcera igenom sitt massiva ekonomiska exploateringsprogram. Det var naturligtvis bankerna som styrde

och satte i gång det hela, och genom deras planlöshet och dåliga framsynthet gick allting fel från början. Det var bara Finland av alla länder i EU-unionen som genomförde övergången till Euron på ett sansat sätt. Alla de andra såg bara den ekonomiska kortsynta profitmöjligheten och översatte de nationella priserna till sanslösa Europriser, så att allting plötsligt blev mer än dubbelt så dyrt i både Grekland och Italien. Naturligtvis måste skutan få slagsida. Alla medelklasser i medelhavsländerna reducerades till underklasser, och nu riskerar alla pensioner i dessa länder att försvinna. Har du varit i Portugal?” Det hade jag inte på 23 år. ”Ingenstans är EU-eländet tydligare än där. De har ingenting och låter allting förfalla. Genom en nödtåg gav de upp kampen mot narkotikaliberalismen och all narkotika, så att visserligen de statliga kostnaderna för detta krig praktiskt taget nivellerades medan å andra sidan i dessa svåra tider nästan alla hänger sig åt vilka verklighetsflykter som helst, och det är dess värre bara mänskligt.

Bankerna bär huvudansvaret och skulden. De drev igenom Euro-revolutionen med massiva vinstmöjligheter för ögonen och hävade girigt in vinsterna medan Europa gick åt helvete ekonomiskt. Nu tvingas bankerna till provisoriska nödreparationer av de skador som är följderna av deras girighet och ansvarslöshet. De vrider sig i kramp inför att nödgas betala men måste betala medan de ändå behåller merparten av de ekonomiska vinsterna, som delas ut under borden genom bonusar och det stora internationella tvättsystemet, som styrs av de italienska maffiorna. De ekonomiska skurkarna är alltid bra på att till varje pris komma undan. Se till var de största vinsterna har gjorts, och se vart de största förlusterna har tagit vägen, och du har skurkarna i ett nötskal. Vårt enda vapen mot dem är hemligt agerande självständiga sällskap och agenter, som *Anonymous*, som har det som grundprincip att hålla sig anonyma och till varje pris undvika offentlighet och övervakning. Känner du till dem?”

.Jag visste att min kollega Laila Roth anslutit sig till dem, men mer än så visste jag inte.

”Kan man se dem som ett slags modern motsvarighet till 1700-talets frimurare?”

”Du är på rätt spår. Du vet vad det handlar om.”

Han menade att den europeiska monetära unionen naturligtvis skulle klara sig, då krisen bara var ekonomisk och då även ekonomin styrde politiken, därför var det bra att ekonomen Mario Monti fick sitta kvar tills vidare som premiärminister i väntan på en ny regering som ingen vet när den blir av, Grekland verkar ha kommit levande igenom det värsta, medan Cyprens akuta kris för tillfället avväjts, medan ingenting definitivt är över för dessa länders och även för Spaniens, Portugals och Frankrikes del. Fler EU-länder kan stå på tur.

Han mådde annars bra trots sina +75 år och fortsatte att vaket och kritiskt följa med utvecklingen utan att ta ställning för eller emot någon, som den perfekta observatören. Dock måste jag föra på tal den kontroversiella frågan om Europas högervändning, som ju var särskilt markant just i Grekland.

”Ja, den är extrem, men jag kan inte ta den på allvar. Jag är inte bekant med förhållandena i Tyskland, där nynazismen minsann inte är rolig, men Greklands extremhöger är löjligare än Berlusconi. Alla världens nynazister, som idealiserar Hitler som en upplyst despot, vet ingenting om vad det tredje riket egentligen handlade om. Det var bara terrorism från början till slut och i regeringsställning, men dessa ungdomar som kallar sig nynazister har ingen aning om vad terrorism egentligen är. De är amatörer som sysslar med pojktigt okynne. Hela denna högervändning i Europa, som började i Frankrike med revisionismen, är bara en reaktion mot massinvandringen av färgade från främst muslimska länder. Kristendomen och demokratin gör ingenting för att motverka den muslimska invasionen, som bara verkar tillta hela tiden, då en som lyckats invandra tar med sig hela släkten så småningom. Då reser sig högerkrafterna och börjar reagera. Det är bara naturligt. Och vad har alla dessa färgade muslimer i Europa att göra? För hundra år sedan hade Europa koloniserat hela världen genom en konstruktiv suprematism som ägnade sig lika mycket åt att utveckla dessa primitiva länder såväl kulturellt som industriellt. Vi gav Indien och Afrika järnvägar, infrastrukturer och administrationer som de aldrig hade haft förut, och så svarar dessa länder med att kasta ut oss och låta inhemska monsterdiktaturer ta över, som kastar sina länder in i inbördeskrig och onda cirklar av terror. Uganda är ett praktexempel, varpå undersåtarna flyr från grymheterna och inbördeskrigen och massinvaderar Europa, fastän de kastat ut Europa från sina hemländer. Och vad gör de här utom att slå dank

och vägra befatta sig med sina hemländers problem och försöka göra något åt dem? Nej, de hoppas att Europa och Amerika ska göra något åt dem, och när dessa nu en gång för alla känner sig utkastade från de kolonier de försökte sätta på fötter så tar Kina över i stället. Kina tar över deras länder, och deras invånare flyr till Europa och ägnar sig där åt att sprida och befästa islam. Naturligtvis måste det uppstå krafter som reagerar.”

Han ämnade sig närmast till Rom för att ta den nya påven i skärskådande. ”Det är det första positiva som har hänt i Europa sedan Karol Wojtyla blev påve och järnridån rasade. Han är den förste utomeuropeiske påven någonsin och kallar sig dessutom Franciskus och har fattigdomen och anspråkslösheten som rättesnöre. Det har ingen påve gjort förut. Jag ger inte mycket för kyrkan, det är hyckleri, vidskepelse och hjärntvätt alltsammans, liksom alla religioner och ideologier, men han ger faktiskt fingret åt den etablerade girigheten och kapitalismen. I princip alla religioner har grundats av bedragare och bluffmakare, kulter håller aldrig utan är alltid grundade på lögn, bluff och båg, men man kan inte bortse från den kristna kulturen. Konsten är något som alltid överlever all politisk och sekteristisk fåfänglighet. Egyptens religion har gått under men dess monument och myter finns kvar. Israel gick under ständigt på nytt och på nytt, men Bibeln och dess berättelser lever alltid vidare som litteratur, och hur fåfäng och absurd kristendomen än är som kult så måste man beundra och älska dess konst och arkitektur, dess kyrkor och katedraler, Michelangelo och Rafael och alla andra, särskilt här i Italien. Man kommer inte ifrån det. Fulheten och lögnen försvinner, men sanningen och skönheten består. Babylon har fallit för evigt, men Job fortsätter sin tidlösa klagan och anklagelser mot orättvisans makter.”

(I nästa nummer: *Avskedsreflektioner.*)

Tillbaka till Spiti, del 2: Goda nyheter i Manali och resan till Kaza

Monsunen hade inte varit för svår i år. De regn som drabbat Uttaranchal och gjort 70,000 hemlösa och krävt 11,000 liv av vilka 4000 ännu inte hittats hade inte varit monsunregn utan plötsliga katastrofala skyfall till följd av klimatförändringen, liksom katastrofen i Ladakh för tre år sedan 2010. Äppelskörden skulle bli god i år och kanske för god, så det fanns äppel överallt och priserna sjunkit till hälften. Rohtangpasset hade inte varit stängt en enda gång under hela sommaren, och detta var det bästa tecknet av alla.

Min värd verkade må bättre än någonsin, och hans installation av solvärmare på taket var ytterligare ett tecken på att han fann det värt att fortsätta satsa på en framtid för sitt hotell vid sina 84 år. Även Raju hade gått ner i vikt och såg bättre ut, och vi utbytte informationer om det aktuella läget. Han berättade att det kunde finnas en möjlighet till en direktbuss från Kaza till Keylong utan byte vid Gramphu.

Vi hade tänkt ta bussen till Kaza klockan 5 följande morgon, men Janne föreslog att vi skulle ta en taxi i stället för bekvämare och säkrare resa med möjlighet till egna stopp när vi ville. Detta förslag var oemotståndligt och oavvisligt. Frågan var om vi skulle fara följande dag eller stanna i Manali en dag extra.

Vi hade som grannar ett förtjusande italienskt sällskap om tre personer, där en var mörkhyad från södra Indien men talade en utmärkt italienska. Mannen levde i Villa San Giovanni medan hans dam och jag fann varandra genast.

En äldre tysk från södra Bayern ankom direkt från Ladakh och meddelade att allt hade varit perfekt och underbart men att bara solen varit något för stark ibland. Det vore konstigt annars. Vi diskuterade Tyskland och relationerna med Frankrike, han kunde inte alls förstå att de någonsin hade krigat med varandra då det var naturligt för tyskar att lära sig franska och för fransmän att lära sig tyska och samarbeta över alla gränser, och minst av allt kunde han förstå nynazismen. Nazismen hade ju inte varit något annat än världshistoriens värsta mardrömsmisstag från början till slut. Just denna dag hade 1949 Konrad Adenauer blivit Västtysklands kansler med oerhörd betydelse för Tysklands återuppbyggnad och utvecklingen

mot EEC och EU. Jag erinrade honom dock om att revisionisternas första företrädare med ifrågasättandet av Förintelsen hade varit fransman.

Det regnade tröstlöst hela eftermiddagen, varför vi beslöt oss för uppbrott följande morgon. Regnet var ihållande och bådade intet gott, alla de värsta regnscenarierna från gångna regnkatastrofår i Manali som 2004 och 2010 framträdde för min inre syn, men det var bara att hoppas på att det skulle gå vägen.

En annan god nyhet var att det fanns allt fler Wi-Fi-ställen i Indien, där man alltså kunde koppla upp sig gratis och trådlöst. I Vashisht fanns det åtskilliga sådana ställen, men jag ville inte bära med mig min handdator upp dit i ösregnet, men möjligheten var definitivt en positiv öppning för framtiden.

Emellertid var regnet bekymmersamt då det bara höll på och hällde på, och det pågick hela natten. Mardrömsscenarioet var en verklighet. Vi skulle inte slippa problem med vädret.

Janne hade organiserat resan. Han hade fått tag i en jeep för bara 7000 till Kaza men i Old Manali erbjudits det samma för 6500 med tibetansk chaufför. Han fick också tag på ett franskt par, och om vi hade följt med dem hade priset blivit ännu billigare. Emellertid var paret snorkigt, och vi föredrog den tibetanska chauffören.

Han visade sig vara hjälpsamheten själv och en idealisk chaufför. Han var omtänksam och rask och mer än vänlig. Efter frukost på Lakshmi besteg vi jeepen ute i skvären och satte genast av halv 9 på morgonen. Det regnade fortfarande men inte mycket.

Resan visade sig gå som en dans, då det var litet trafik denna Indiens 67-e självständighetsdag och då vägen hade förbättrats åtskilligt. Emellertid tilltog regnet ju högre upp vi kom samtidigt med blåsten. De första gyttjeställena uppträdde först efter Marhi. Där blev tjockan total, och den blev inte bättre på andra sidan Rohtang.

Regnet förföljde oss hela vägen. Aldrig hade jag upplevat regn på andra sidan Rohtang tidigare, och dessutom var dimman kompakt, så man såg intet av bergen. Detta varade ända fram till Kunzun La, det andra passet på 4400 meter. Även där regnade det och blåste av bara fan. Vi formligen piskades av regnet över passet.

En incident inträffade, när vi fastnade i en fors och måste gå ut och skjuta på. Det blev till att vada i iskallt vatten. Vi lyckades inte, och först när det kom en annan jeep till platsen full av robusta ryssisraeler kunde vi med deras hjälp få loss jeepen. Det var i deras eget intresse att vägen genom forsen blev fri.

Först efter det sista passet började solen synas och molnen släppa fram en smula blå himmel. Inte ens från passet hade vi för molnen sett något av bergen, men nu öppnade sig Spitaldalen för oss i all sin vilda och ödsliga skönhet, som i mycket påminde om Zanskar. Emellertid var dagens resetapp 20 mil, och vi kom fram till Kaza först efter mörkrets inbrott, och att då börja söka efter ett hotell var varken lätt eller roligt. Flera var fulla, men till slut kom vi fram till som jag trodde var mitt gamla Zambala från 2005 i den gamla delen av staden. Det var strömavbrott, hela staden var mörklagd, men vi fick ett rum för 300 och full middag, och det var allt vad vi behövde efter en regnig resdag i pinande stormvind över två 4000-meterspass under 12 timmar. Det var bara att drösa i sängen efter middagens avslutning halv 11.

(I nästa nummer: *Första dagen i Spiti.*)

Resan till Dzhongkhul, del 11: De vackra flickorna i Kargil

Min buss skulle avgå 03.00 från busstationen. Så hette det åtminstone, och så stod det på biljetten. När jag kom till busstationen i god tid var allting dött. Intet liv någonstans. Så hörde jag en bildörr någonstans, så jag gick dit och frågade. Ingen visste någonting om någon Zanskarbuss. Hade bussen inställt, eller skulle den komma senare? Omöjligt att veta.

Jag försökte gå omkring litet och leta efter andra livstecken någonstans, men det var hopplöst. Skulle jag gå hem igen, uppge företaget som ett fiasko från början och kräva pengarna tillbaka?

Under mina strövanden där sökte jag bland annat efter någonstans att sitta. Det fanns stenar, men det var inte särskilt bekvämt. Det måste ju finnas soffor, tänkte jag. Och mycket riktigt. Det fanns soffor överallt där de stora bussarna stod, men varenda en var bara ett skelett. Det var en påminnelse om katastrofen för två år sedan. Syndafloden av lermassor hade inte bara svept med sig alla som slaggat där under natten på sofforna utan också varenda brädbit, så att inte en enda soffa mer kunde sittas på: det vara bara nakna stålskelett. Ingen soffa hade ännu restaurerats till sittbart skick.

Då kom en soldat där förbi. Klockan var halv 4. Bussen skulle ha gått för en halvtimme sedan. Jag pekade på min biljett och frågade om han visste något. Han pekade på en död buss bland de andra som stod parkerad där. Det var den.

Klockan 4 kom den första andra passageraren. En kvart senare kom två till. Så småningom började de komma, och bussen blev full och avgick vid den första morgongryningen klockan 5. Mysteriet var varför man bett mig inställa mig klockan 3 och angivit denna tid som avgångstid när den var klockan 5.

Det blev trångt i bussen, för som vanligt var Zanskarbussen liten. Det förekom fyra andra utländska medborgare, som måste få sitt pass dagfört i Khaltse. Den ena var en gammal munk kanske från Burma som steg av i Lamayuru. De andra två var ett mycket rart och ungt sydkoreanskt par som visade sig vara bror och syster. Vi beslöt att hålla samman inför eventuella provningar i Kargil. Det visade sig att vi skulle följas åt länge och på resans största äventyr.

I Kargil frågade jag chauffören till råds i övernattningsfrågan. Han var mycket hjälpsam och anvisade mig genast *Hotel Crown*, där de hade en sovsal för 50 rupier natten. Vile man ha täcke och madrass också kostade det 100 rupier extra. Hade jag accepterat det hade jag sluppit en del tråkigheter, men en medpassagerare kom med ett förslag som inte kunde avslås. Han föreslog att vi skulle dela ett rum för 300, vilket skulle ge oss samma kostnad som för sovsalen med madrass och täcke med den skillnaden, att rummet hade en säng. Jag slog till, för vi skulle ju båda vidare med samma buss i morgon.

Problemet var att rummets hänglås hade bara en nyckel. Jag ville gå ut och äta, klockan var bara två, resan till Kargil tog alltså bara nio timmar inklusive två fikapauser, han följde med mig till den tibetanska restaurang jag kände till sedan gammalt, men han ville inte äta. Han ville gå en runda på torget, ringa några telefonsamtal och sedan återvända till hotellet. Då han skulle dit före mig fick han ha nyckeln, och vi skildes.

När jag skulle läsa menyn visade det sig att jag glömt mina glasögon på hotellet. Utan dem var jag hjälplös och kunde inte göra något. Det var bara att bryta upp utan lunch och gå och leta efter min rumskamrat på marknaden.

Naturligtvis var det omöjligt, då hela staden myllrade. Det var bara att återgå till hotellet och vänta på honom där.

Egentligen borde jag ha slutat ge mig ut på vådliga resor 1997, när jag blev ögonhandikappad. Det är ett förfärligt besvär att vara beroende av glasögon, det är alltid något med dem, man får med sig fel glasögon, man glömmet dem och får jaga dem över hela staden, och så vidare. Ännu värre blir det när det uppstår glasögonstrul medan man reser.

Lyckligtvis kom min rumskamrat snart till rätta, så jag kunde hämta mina glasögon och återgå till lunchäventyret.

Den tibetanska restaurangen var inte vad den hade varit. Senast hade jag träffat den tibetanska ägaren här, som inbjudit mig till att stanna hos honom, nu sköttes ruljangsen av ungdomar med dunka-dunk-musik, och restaurangen vimlade av unga vackra damer. Alla var ungdomar. Det hade blivit ett synnerligen stökigt ställe.

När två av de unga damerna började intressera sig för vad jag skrev uppstod en kris. De ville utröna det ordentligt, de fick låna mitt kollegieblock, de gick igenom sida för sida, men allt var ju skrivet på svenska med min mikroskopiska handstil, så de blev inte klokare för det men bara mer intresserade. Detta väckte även andras intresse, och plötsligt var det ett dussin ungdomar, nästan alla unga mycket vackra flickor, som skockades omkring mig för att se varje ord jag skrev, som bara blev mer spännande ju mindre de förstod eller kunde dechifrera. Till råga på eländet tog kulspetspennan plötsligt slut. Det var bara att bryta upp från stället och överge det åt den stökiga

ungdomsmassan. Men en av damerna var vänlig nog att ge mig en ny kulspetspenna i stället för den som falerade.

Jag fann ett annat lugnare ställe, "Las Vegas", där jag också varit förut och tog kaffet där och kunde avsluta kapitlet där.

Hotel Crown kände jag igen från för tolv år sedan, när Srinagarvägen var den enda vägen ut ur Ladakh efter översvämningen och vägbortspolningen år 2000, min första stora och min fortfarande bästa Ladakhresa. Bussresan från Leh via Kargil, Srinagar, Jammu och Pathankot till Dharamsala hade varit rena kapplöpningssgatloppet, då det gällde att hinna med den sista bussen. I Kargil hade jag och ett festligt sällskap italienare haft en festbankett på hotellet, men nu var både restaurangen och bankettsalen borta. Det var den senare som omgjorts till sovsal. Resan till Dharamsala från Leh hade tagit 56 timmar, och det var bussbytet i Srinagar som var det kritiska, ty där kom man nätt och jämnt med den sista bussen för dagen.

Också tidigare hade det slagit mig hur vackra damerna i Kargil var. Man såg ingen *burkha* eller heltäckande slöja någonstans, damerna behärskade gatubilden mer än männen, och alla var de vackra med nästan exempellöst vackra kläder.

Emellertid hade man tydligen kommit till Kargil på fel dag. Det fanns tesjapp överallt, men inte ett enda kunde servera en kopp te. På den tibetanska restaurangen kunde de inte heller servera te eller kaffe fastän det stod på menyn, medan *Las Vegas* dock tillhandahöll mig kaffe för undantagets skull. Det var nämligen den sista dagen för *ramadan*, den stora ätdagen, då alla fick äta hur mycket de ville men ingen fick dricka, ej heller buddhister eller kristna och inte ens på en tibetansk restaurang. Man kunde inte låta bli att göra sig skyldig till den reflektionen, att en religions förbud mot inmundigande av te eller kaffe knappast höjer den religionens status.

(I nästa nummer: *Förvirring i Padum*)

Den 28 oktober reser vi tillbaka till Indiens och Himalayas höga berg för fysiologisk och filosofisk förkovran, för att fortsätta resan från senast där vi avbröt den, nämligen i Manali och Dharamsala, för att sedan via Garwhal och Kumaon fortsätta till Darjeeling och Sikkim, där vi inte varit på två år, i hopp om att så små och få förändringar som möjligt inträffat där.

Nästa nummer kan således inte väntas förrän i december.

Allt gott så länge,

önskar Fritänkaren,

Göteborg den 16 oktober 2013.